

---

iz (staro)kajkavske jezične baštine

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'282 : 347.67 : 801.311 (497.5 Koprivnica) "16"
Primljeno 2018-01-12
Prihvaćeno za tisak 2018-08-29

OSVRT NA JEZIK KOPRIVNIČKIH ZAPISNIKA IZ 17. STOLJEĆA

Mijo Lončarić, Zagreb

Sažetak

Rad je uvod u proučavanje jezika koprivničkih zapisnika. Da bi se moglo bolje suditi o jeziku zapisnika, najprije se ukratko prikazuje jezično, dijalektno stanje na širem koprivničkom području i donose se stariji zapisi jezika, većinom toponima, s toga područja. Iznosi se pretpostavka o gradskom govoru Koprivnice.

Daje se osvrt na metodologiju objavljivanja.

Na temelju reprezentativnoga uzorka iz knjige "Zapisnici poglavarstva Grada Koprivnice 1698-1702. Knjiga prva", koju je priredila Karmen Levačić, prikazuju se osnovne jezične, grafijske i pravopisne značajke teksta.

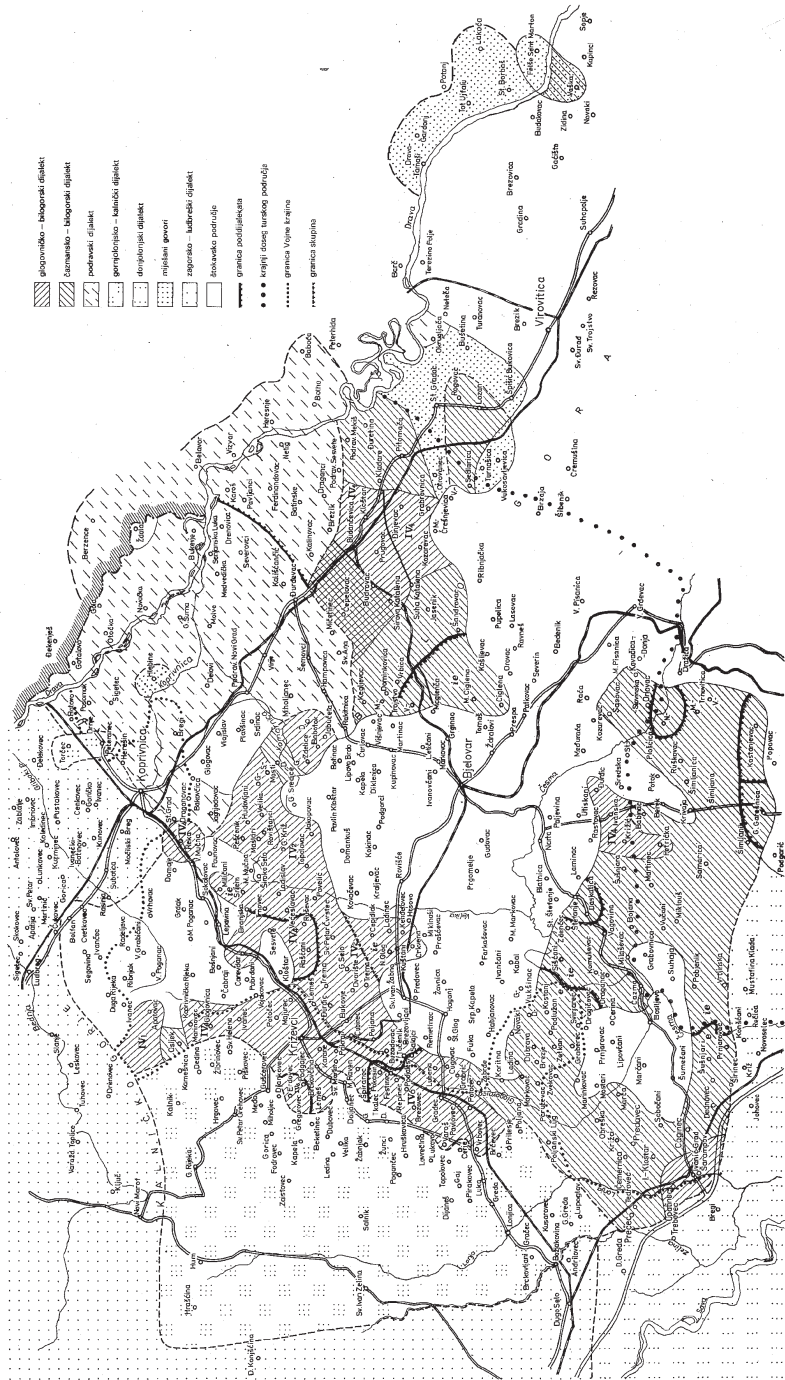
Pisari, bilježnici, zapisničari koji su pisali zapisnike bili su obrazovani ljudi i služili su se latinskim jezikom, a samo su iskaze drugih, npr. optuženih, prenosili kako su bili izgovoreni, naravno, fonološki približno tako. Zapisničari su znali sigurno i kajkavski književni jezik, hrvatski standard s kajkavskom osnovicom. Mogli su biti ne samo kajkavci (a i kajkavsko je područje veliko s raznolikim govorima) nego i štokavci, ima ih i u blizini Koprivnice, ali mogli su, službom, doći i iz drugih krajeva, pa su mogli nehotice zapisati i osobine svojega rodnoga idioma.

Koprivnica je, iako mali grad, imala, kao i danas, svoju varijantu književnoga jezika, a imala je i kajkavski interdijalekt, koine, kojim su se ljudi iz okolice u Koprivnici više-manje međusobno sporazumijevali.

Uz pretežno kajkavsku strukturu hrvatskih zapisa nalazimo i nekajkavske likove riječi. Primjera ima već u najstarijim zapisima iz 1639. godine, npr., to su riječi u kojima dolazi vokal **a** na mjestu staroga poluglasa umjesto **e**, koji je redovan (kao danas – **denes**).

Ključne riječi: Koprivnički zapisnici, 17. stoljeće; kajkavski interdijalekt; toponimi; gradski govor Koprivnice

KARTA SJEVEROISTOČNIH KAJKAVSKIH GOVORA

Isječak iz karte: M. Lončarić, Karta sjeveroistočnih kajkavskih govora, dio s koprivničkom Podravinom

*Bežete, bežete vi pogane žuči,
Tuče se čarne spremaju potuči...*

Poznati su ovi stihovi, iz *Balada Petrice Kerempuha*, u završnoj „baladi“ *Planetarijom*, no važno je da ih Krleža nije ‘izmislio’, stvorio, kao svoj ostali tekst, nego ih je preuzeo iz zapisnika suđenju vješticama.¹ To je samo sitan primjer velike važnosti takvih tekstova, starih zapisnika, za nacionalnu povijest – političku, društvenu, kulturnu, jezičnu – sveukupnu. I objavljivanje koprivničkih zapisnika ima veliku važnost, ne samo za Koprivnicu i Podravinu nego za cijelu zemlju i narod.

Prije nego što izložim osnovne karakteristike koprivničkih zapisnika iz 17. st., reći ću nešto o položaju Koprivnice u hrvatskom jezičnom kontinuumu, o dijalektnom stanju na području koje gravitira Koprivnici. O tome sam već pisao, ovdje ću iznijeti osnovno što može pomoći u razumijevanju teme.²

U Podravini kod Koprivnice prolazi jedna od najvažnijih granica u kajkavskom narječju, i to od Drave, sjeverno od Koprivnice, na Kalnik, a otuda do rijeke Zeline, gdje skreće na jug. U Podravini sjeverno i zapadno od te crte prostiru se tzv. konzervativni kajkavski govori, koji najbolje čuvaju starinu u akcentuaciji – Ivšićeva I., konzervativna skupina (Ivšić 1936). Dio kajkavskoga dijasistema od Varaždina, preko Ludbrega do blizu Koprivnice, smatram posebnim kajkavskim dijalektom, koji sam nazvao *varaždinsko-ludbreški* dijalekt.³ Na istoku, točni-

¹ Zanimljivo je da je Josip Vončina napisao knjigu o jeziku i izvorima *Balada*, ali ti su mu stihovi promakli. (Krleža 1973: 291), Vončina, Tkalčić)

² V. *Bibliografija u Kajkaviana & alia*.

³ Termin *dijalekt* višeznačan je (kao uostalom i termin jezik), pa tako znači: 1. dijalektni fenomen uopće - (a) neknjiževni jezik uopće, (b) narodni jezik; 2. (a) govor nekoga većega ili manjega područja, (b) govor jednoga sela. U hrvatskoj dijalektologiji u novije vrijeme upotrebljava se, prema Brozovićevoj kategorizaciji, kao termin za teritorijalni dijalektni fenomen, teritorijalni idiom (jezični fenomen sustav bez obzira na hijerarhiju), entitet, na koje se dijele hrvatska narječja (čakavsko, štokavsko i kajkavsko). Dijalekt čini veća skupina mjesnih govora tipa koji ima neke važne zajedničke osobine. U općoj dijalektologiji našem terminu *narječje* odgovara naziv *Dialektgruppe* – skupina dijalekata. Dijalekt se može dijeliti na *poddijalekte*. I dalje na *skupine* govora. Kajkavsko narječje podijelio sam na 15 dijalekata.

Ivšić u svojoj klasifikaciji kajkavskih govora, odnosno podjeli kajkavskoga narječja po akcentuaciji (na 4 skupine – bez gorskotarske kajkavštine) nije uočio da međimurski govori (s prekomurskima u Mađarskoj, nazvao sam ih *međimurski* dijalekt) i neki krajnji zapadni zagorski govori uz Sutlu (*gornjosutlanski* dijalekt) imaju također jednu veoma “revolucionarnu” akcenatsku osobinu, tj. u njima su ukinute sve akcenatske opreke osim mjesta naglaska, dakle i modulacija, intonacija (opreka, razlika uzlano – silazno) i kvantiteta (opreka dugo – kratko), kao u istočnoslavenskim jezicima. Zbog toga su ti govori posebni dijalekti.

je na sjeveroistoku kajkavskoga područja, nalaze se njezini najrevolucionarniji govori s obzirom na prozodiju, upravo dva takva dijela narječja – dijalekta, u okviru Ivšičeve IV., revolucionarne skupine.⁴ Jedan dio čine govori s ograničenim mjestom naglaska na posljednja dva sloga riječi (Fancev: *Zweisilbengesetz* “zakon dvaju slogova”) – *podravski* dijalekt. Drugi je, mnogo veći dio, koji zauzima najveći dio sjeveroistočne kajkavštine, dio s vrlo važnom osobinom u slavenskim jezicima, koja je slična crti koju nalazimo u litavskom jeziku, a to je križna metatonija cirkumfleksa (u kajkavštini i u drugim hrvatskim govorima – dugosilazni naglasak) i novoga praslavenskoga akuta (dugouzlaznoga naglaska), npr. *měso* > *měso*, *sūša* (= *sūša*) > *sūša* (Ivšičevi primjeri). Ti govori čine *glogovničko-bilogorski* dijalekt.

Katkad se jezične granice poklapaju i s političkim granicama. Područje pretpostavljena prostiranja akcentuacije sa ZDS, koje su narušile migracije za turskog prodora, poklapa se uglavnom s prostiranjem povijesne komarničke županije (plemenske župe), odnosno s kasnijim vlastelinstvima (đurđevačkim i dr.) koji su je naslijedili.

Koprivnica je smještena na sjecištu, dodiru triju kajkavskih dijalekata, a u blizini je i štokavsko područje. U manjim oazama, u Peterancu i Torčecu jedna, te u Hlebinama druga, govor odstupaju i od varaždinsko-ludbreškoga, koji seže do Subotice i Đelekovca, i od (virovsko)podravskoga dijalekta, koji počinje s Drnjem proteže se Podravinom do Kalinovca i Podravske Sesvete.

Gradski govor Koprivnice ne odgovara ni jednom od triju tipova svojega područja (s izuzetkom osnovnih idioma Miklinovca i Dubovca, koji su bili predgrađa). Formirao se kao interdijalekt, rezultanta više dijalekata svoje okolice – triju kajkavskih i novoštokavskoga (od 16. st.), s jedne strane, te pod utjecajem književnoga jezika. Do Gaja i hrvatskoga narodnog preporoda, utjecaj književnog jezika bio je sigurno veoma jak, jer je imao kajkavsku osnovu, a i on je bio dobrim dijelom po svojoj strukturi i leksiku rezultanta više kajkavskih tipova, dijalekata, odnosno osnova mu je zagrebački gradski govor. Novi književni jezik nakon 1835. bio je u osnovi drugoga – novoštokavskoga tipa, ali s jakim čakavskim i kajkavskim elementima.

Danas u Koprivnici, kao i obično u gradovima, treba razlikovati dva sredstva, dva idioma opće komunikacije. Jedno je koprivnička varijanta kolokvijalnoga, razgovornoga stila hrvatskoga književnog jezika, koja je podtip zagrebačke varijante, kao što su to i križevačka, varaždinska i krapinska varijanta. Drugo

⁴ Pokazao sam da tu također Ivšić nije dosljedno primijenio svoje kriterije u svojoj IV., revolucionarnoj skupini, *križevačko-podravskoj*, jer govori s ograničenjem mjesta naglaska, što je jedinstveno ne samo u kajkavskom narječju nego i u hrvatskom jeziku, svakako su poseban dijalekt.

je koprivnički kajkavski *koine*, interdijalekt, koprivnička kajkavština. Može se govoriti o još jednom idiomu slične funkcije, a to je koprivnička štokavština, koju ne smijemo brkati s koprivničkom podvarijantom kolokovijalnoga stila književnoga jezika, iako mu je bliska. To je slično, u manjem obimu, zagrebačkoj situaciji, gdje također imamo, uz idiom kolokvijalnoga stila, i zagrebačku štokavštinu. Koprivničkom štokavštinom, kao i zagrebačkom, govore građani kojima je materinski idiom štokavština, u Koprivnici upravo novoštokavština.

Najstariji zapisi u srednjovjekovnoj Slavoniji

Stara je Slavonija (*regnum Sclavonie – kraljevina Slavonija, Slovinje*⁵) obuhvaćala sjevernu, „Panonsku Hrvatsku“, a ne samo sjeverni dio Hrvatske koji se danas tako naziva, to je onaj dio sjeverne Hrvatske (stare Slavonije) koji je bio pod Turcima.

Najstarije su isprave u sjevernoj Hrvatskoj prilično kasne, prva je Felicijanova iz 12. st. Među važne ulazi isprava kralja Emerika iz 1201. o posjedu zagrebačkih biskupa u srednjoj Podravini⁶, ali ona ima malo zemljopisnih imena. Zanimljiva je po tome što se posjed zove točno tako kako se i danas zove potok gdje je taj posjed bio, tj. *Komarnica*. Zapisan je kao *Camarnica*, što odgovara mađarskom pisanju.⁷ Više je isprava u kojima se navodi po nekoliko toponima. Za Podravinu u užem smislu važne su dvije mlađe isprave iz 15. st., iz 1439. i 1477. godine, u kojima se donose popisi naselja koprivničkoga i đurđevačkoga vlastelinstva, s oko 130 imena naseljenih mjesta.⁸

Analiza najstarijih zapisanih podravske toponima, većinom ojkonima, uglavnom potvrđuje dosadašnja znanja i pretpostavke o kajkavštini toga područja.

Osvrćem se na početku na toponim *Međimurje*, iako je nešto dalji, ali je posebno pitanje. On originalno, u govorima u kojima se to može vidjeti, glasi *MeX(imorje)*, etnonimi *MeX(imorec)*, *MeX(imorka)*. O njemu sam posebno pisao, pa ne bih ovdje šire obrazlagao, nego samo iznosim rezultat (Lončarić: 1994). Dugo se povezivao s imenom rijeke *Mura*, međutim, riječ je o dvije različite eti-

⁵ U Akademijinu rječniku prvi je zapis iz 1618. godine, u pismu hilendarskih kaluđera zagrebačkom biskupu.

⁶ Prikazala ju je Lelja Dobronić 1951. godine. Na srednju Podravinu odnose se dva posjeda, Komarnica i Zdelja, na susjedna područja Kamenik kod Kalnika i dr.

⁷ U *Ca-* piše se *a* za kratko *o*.

⁸ Imena naseljenih mjesta obuhvaćenoga područja navode su u 6. i 10. svesku niza *Die historischen Ortsnamen von Ungarn: Comitatus Crisiensis i Comitatus Veroecensis*.

⁹ Ime *Mura* ima isti korijen kao njemačka riječ *Mure*, koja znači ‘mulj, blato’, njihovu lavinu.

mologije.⁹ S Murom je pučkom etimologijom povezivan i u njemačkim i mađarskim prevedenicama *Mur-insel* (*Murski otok*), *Muraköz* (*pomurje*). Rješenje tvorbenoga značenja je bilo vrlo jednostavno, tj. daju ga stari kajkavski rječnici, koji imaju apelativ *meX(imorje*, u značenju ‘otok’, npr. *Insula ... otok, szredische, megimorje* (Belostenec, s. v. *Insula*). Samo što ne znači otok u današnjem smislu, nego zemlju uz vodu. Tako je i riječ *otok* postala toponim na kopnu, u Podravini, Slavoniji, Dalmaciji. Također *morje* ne znači ‘more’, nego ‘voda’, tako i *Morava* u Srbiji i Češkoj. Latinsko je ime za Međimurje – *Insula* ‘otok’, s preciziranjem – *Insula Mura Dravana* ‘otok (između) Mure i Drave’.

Za ilustraciju pisarske tradicije mogu se uzeti imena triju najvećih mjesta, gradova iz toga područja – Koprivnice, Virovitice i Križevaca. Za Koprivnicu pisalo se *Koproncha*¹⁰ i slično (prvi put 1316. godine), a tek 1461. zapisano je *Caprinitza*, što je blizu hrvatskom liku (nedostaje samo *v*, dok *a* na mjestu *o* odgovara mađarskoj grafiji). Kao što je često slučaj, ime tekućice – rječice, potoka – po kojem je grad dobio ime, zapisano je, prvo, mnogo ranije – već 1207. (CD III), i, drugo, mnogo sličnije današnjem liku imena – *Quopurniche*. Grad Križevci zapisan je najprije u liku *Križ* (*Cris*, 1223.), i kasnije katkad tako, ali obično je to *Crisio*, *Crisium*. Virovitica je bilježena kao *Wereuwche* 1234., *Werewche* 1239., *Vereucha* 1242., *Veröcze* 1244. i slično dalje, a u prepoznatljivom hrvatskom liku 1444. *Wyrowythyca*.¹¹

S obzirom na specifičnu kajkavsku akcentuaciju građa ne daje gotovo nikakvih podataka, što se za suprasegmentna (ne)bilježenja moglo i očekivati¹². Ti bi podaci bili važni posebno zbog dvaju razloga. Na tom području susreću se tri važna kajkavska akcentuacijska tipa. To su, najprije, tzv. kajkavski konzervativni govori, koji najbolje čuvaju osnovnu kajkavsku akcentuaciju, zatim govori s unakrsnom metatonijom akuta (novoga praslavenskog dugoga uzlanog naglaska) i cirkumfleksa – staroga silaznoga naglaska (što podsjeća na metatoniju praslavenskoga akuta i cirkumfleksa u dijelu litavskoga jezika), što je otkrio Stjepan Ivšić (Ivšić: 1936). Treća je akcentuacija s ograničenim mjestom naglaska na

¹⁰ Ako je potvrda imena navedena u Heller, *Comitatus Crisiensis* i *Comitatus Veroecensis*, u Dickenmannovu djelu *Studien zur Hydronymie des Save-systems* te kod Pavleša, *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo*, onda ne donosim posebno podatak o izvoru. U ostalim slučajevima naznačuje se izvor. Ako je mjesto s nekim imenom pripadalo đurđevačkom vlastelinstvu, označeno je slovom *D*, a ako je pripadalo koprivničkom vlastelinstvu onda sa *K*.

¹¹ Pregled grafije zapisa hrvatskih imena u starim ispravama, između ostaloga, daje Dickenmann (1966) u poglavljima *Orthographische Fragen* i *Ungarische Einflüsse*.

¹² Dickenmann (1966:201) također govori o tome da građa ne pruža uvijek dovoljno podataka za utvrđivanje fonološkoga lika imena, npr. za stare izjednačene skupove *stj*=* *skj*. Šimunović (2002:207) to dalje razrađuje (v. ovdje kod *stj*, *skj*).

¹³ Lončarić 1996. i drugdje.

zadnja dva sloga (naglasne) riječi (Franjo Fancev: “Zweisilbengesetz”)¹³. Ovdje bih se vrlo kratko osvrnuo na nastanak spomenute akcentuacije, o čemu sam već iznosio svoje mišljenje. Nastanak treba gledati u širem arealnom kontekstu, s obzirom na to da se za starija razdoblja i za slovački jezik, u koji je prelazila kajkavština prije 10. st., i za mađarski jezik pretpostavlja akcentuacija s fiksnim mjestom na predzadnjem slogu. S obzirom na apsolutnu kronologiju pojave, pokazao sam da se ta akcentuacija dijelom poklapala s nekim srednjovjekovnim administrativnim granicama. Najzanimljiviju inovaciju u kajkavštini, metatoniju akuta i cirkumfleksa, treba staviti u vrijeme stvaranja osnovne kajkavske akcentuacije, dakle, u vrijeme otpadanja poluglasa, što je u vrijeme dolaska Mađara. Akcentuacija s ograničenjem na zadnja dva sloga nastala je sigurno prije 14. stoljeća, kada u osnovi možemo već govoriti o svim važnijim hrvatskim dijalektima, možda isto prije dolaska Mađara, jer se može povezati sa stabilizacijom naglasaka u slovačkom i poljskom jeziku. Za tako veliku promjenu, inovaciju bio je potreban i velik jezični razlog, kakav više ne nalazimo nakon 10./11. stoljeća. U blizini je i četvrta vrlo specifična akcentuacija, u Međimurju, gdje su ukinute sve suprasegmentne opreke osim mjesta naglasaka, kvantiteta se prefonologizirala u kvalitetu, ali to će biti novija pojava.

Od ostalih fonoloških pojava može se analizirati nekoliko.

U većini kajkavštine došlo je do izjednačenja stare palatalne afrikate *č* i mekoga *t* (*t' < *tj*, koje se čuva u čakavštini, a u štokavštini je dalo *ć*), i to vjerojatno staroj vrijednosti *č*, tj. srednjega glasa između *č* i *ć* (obično se piše trrogim *č̣*, a njegov zvučni parnjak, zvučna palatalna afrikata, trrogim *č̣̣*, koji je glas između književnih *č* i *dž*). Zvučna palatalna afrikata *č̣̣* nastala je od palatalnoga *d* (*d' < *dj*), koje je na zapadu hrvatskoga područja, kajkavskoga i čakavskoga (kao i u slovenskom jeziku) dalo *j* (*međa – meža – meja*).

Također se može pratiti sudbina **dj*, **stj = *skj*, **zdj = *zgj*, sekundarni suglasnički skupovi i neke pojave od manje važnosti, te pojedinačne pojave.

Dvije su pojave koje su posebno karakteristične za kajkavštinu, i to (1) sudbina jata (**ě*) i poluglasa (**ǻ*),¹⁴ te (2) razvoj stražnjega nazalnog vokala (**ot*) i slogotvornoga *l* (**lv*).

Specifičnost je kajkavštine – u okviru svih slavenskih idioma – da su se prva dva i druga dva fonema u kajkavštini međusobno izjednačili, s iznimkom nekih rubnih govora.

Kontinuantna poluglasa pojavljuje se često jer dolazi u najčešćem sufiksu *-C(ǻ)c*, kao i genitivu njegova množinskoga oblika, odnosno u genitivu množine

¹⁴ Govorim o jednom poluglasu jer polazim od suponiranoga prahrvatskoga vokalizma, u kojem su poluglasi izjednačeni u jednome, a njihov je refleks imao vjerojatno fonetsku vrijednost šva.

imena na *-ci*. Međutim, u drugim imenima i tvorbama javlja se rijetko. Fonetska vrijednost bila mu je šva (Δ), centralni neodređeni samoglasnik, a po jednačenju s kontinuantom jata bila je zatvoreno *e* [$e\bar{w}$].

Kontinuant jata bilo je zatvoreno *e*, koje je u dugom slogu moglo biti uzlazni (*ie*) ili silazni (*ei*) dvoglasnik (u slučajevima kao *dite*, *dete*, *djete*, *diete*).¹⁵ S njime se kasnije izjednačila kontinuant poluglasa (*šva*, *deite*).

U većini kajkavštine postoje dva glasa *e*-tipa: otvoreno *e* [e] i zatvoreno *e* [$e̞$]: otvoreno potječe od staroga *e* i od staroga prednjega nazalnoga samoglasnika (e , približno [e^n]) (npr. u *selo*, *meso*); zatvoreno *e* na mjestu poluglasa i jata koji su se izjednačili u najvećem dijelu kajkavštine, tako i u koprivničkoj arei.

U većini kajkavštine izjednačili su se također stražnji nazalni vokala – ϱ (približno [o^n] i slogotvornim *l* ($\mathcal{J}$), npr. *ruka* – *roka*, *sudec* – *sodec*; *žuti* – *žoti*, *suza* – *soza*).

Jat i poluglas izjednačeni su na prijelazu 15. na 16. st., do kada se čuvaju posebne fonološke jedinice za njih. Kontinuant poluglasa ima vrijednost centralnoga neodređenog samoglasnika, šva (Δ). Poluglas se jednači s jatom u vrijednosti kontinuate jata.

Zapisi upućuju na dulje čuvanje slogotvornoga *l* (*lu*) kao posebnoga fonema i čuvanje posebne fonološke jedinice na mjestu stražnjega nazala, u vrijednosti samoglasnika između *o* i *u* – zatvoreno *o* (*o*) do 15. st. Kod *lu* negdje to može biti pisarska tradicija (npr. *Wlchakouschyna* [*Vlčakovščina*] 1406.).

Nakon jednačenja kontinuant stražnjega nazalnog samoglasnika i slogotvornoga *l* zapisani likovi potvrđuju da je njihova kontinuant imala posebnu fonološku vrijednost posvuda do 17. st., a kasnije se negdje izjednačila ili sa starim *o* ili sa *u*. U Podravini danas nema posebnoga fonema kao njihove kontinuate, ali je nalazimo na susjednim područjima: varaždinskom, kalničkom, u Moslavini.

Stariji zapisi oko Koprivnice¹⁶

Zapisano je *Poganecz* 1570., krajem 16. st. javljaju se dva sela s tim imenom kod Koprivnice, danas postoje Veliki i Mali Poganac.

Torčec – rubno, čazmansko područje, na području današnje općine

¹⁵ Prijelazni govori oko Našica koji se pod utjecajem pridošlih novoštokavskih govora razvijaju u štokavskom smjeru jednače kontinuantu poluglasa sa *a*, kontinuant jata s kontinuantom $e = e̞$ (ali se u nekoliko mjesta oko Našica fakultativno još čuva posebna fonološka jedinica na mjestu jata).

¹⁶ O tome sam pisao u Lončarić 2003., ovdje podsjećam na glavne značajke.

Drnje, 1399. *Terchech*, a 1403. *Vtrochech*, *Wthorchech*, *Torchech* i slično dalje. *Torčec* kod Koprivnice javlja se kasnije. Likovi *Vtrochech*, *Wthorchech* pokazuju starije stanje.

Zdenčec – kraj Koprivnice, zapisano kasno, danas ne postoji: *Zedenchecz* 1507., *Zdenchecz* 1513.

s(Δ)-. U točki o poluglasu može se navesti i naziv koji je prefiksarno-sufiksna složenica s prefiksom *s(Δ)*-¹⁷: *Zgorje* 1477. zapisano je 1439. kao *Izgorya*, danas *Zgori* kod Hlebina. Lik *Izgorja* sa *iz-* mađarski je utjecaj (kao *iskola*, *Izdenchecz* itd.).

*brĕg – Uz značenje ‘brdo, brijeg’ i danas se u narodnim govorima u slavonskoj Podravini i u srednjoj Slavoniji rijetko čuva i značenje ‘obala’ (moji podaci). Današnji (Podravski) Bregi kod Koprivnice vjerojatno su, sudeći po konfiguraciji tla, dobili ime po značenju leksema ‘obala’. Zanimljiv je zapis *Breeg* Đ 1439, s dvostrukim *e*, što upućuje na dug samoglasnik, dugo zatvoreno *e*. 1534. zapisano je *Bregh*. Naselje *Bresancz* 1477 K, danas *Brežanci*, dio je Koprivnice. Etničkoga je porijekla, vjerojatno znači ‘ljudi s obale, nastanjeni na obali’.

*rĕka – Najstariji je zapis s deminucijom: *Rechicha* 1337, a odnosi se na potok, koji se ulijeva u Koprivnicu. Naselje je *Reka* zapadno od Koprivnice, uz veći potok Koprivnica, po kojem je i grad dobio ime: *Reka* 1440., i kasnije tako. Danas dijalektno postoje dva lika: kajkavski *Reika* i (novo)štokavski *Rieka*. Kasnije se javlja još jedno mjesto istoga lika, bliže Križevcima *Koprivnichka Reka* 1781.

*mlĕko Mlechinzca 1337. ime je potoka blizu *Rečice*.

*kotĕa. Pojavljuje se u dvama imenima, s dvama sufiksima: na području Đurđevca *Kwthycha* 1439, *Kochycza* 1477, *Cwchycza* 1510; na koprivničkom području *Kochane* 1477., *Kochan* 1513. Zapisi jednoga i drugoga imena upućuju na posebnu fonološku samoglasničku jedinicu s vrijednošću zatvorenoga *o*.

*lotka – *Louka* Đ 1395., *Loka* Đ 1477., 1508. *Loko*. Zapis *Lonka* iz 1396. i dalje bit će po mađarskoj tradiciji.

Subotica (u narodnom govoru i *Sobotica*) sa sekundarnim *ot* – *Zaboticha* 1408. prema mađarskom *szabad*. Tada je prvi put mjesto zapisano u hrvatskom liku, inače se piše mađarski *Zombothel*, prvi put vjerojatno 1272.¹⁸

¹⁷ Poznato je da je u kajkavštini, kao i u mnogim čakavskim govorima, došlo do kontaminacije dvaju starijih prijedloga: **s(Δ)* (< *s_b) i *iz* (< *iz_b) i odgovarajućih dvaju prefiksa **s(Δ)-*, **iz(Δ)-*. Oni su u glavnini kajkavštine dali morfonološki jedan prijedlog *z||ze* i prefiks *z(e)-*, koji obuhvaćaju značenja dvaju ishodišnih prijedloga i prefiksa.

¹⁸ U zapisima se povezuje s antičkim naseljem, pa se u popisu iz 1334. javlja kao *Sabaria*. Zett pokazuje da su takva imena nastala prema sajmenom danu u tjednu. U blizini je Subotice i selo *Torčec*, kojem je u osnovi naziv za ‘utorak’.

*vlĕk – Prvi je zapis s početka 15. st., i to sa *l* na mjestu starijega slogotvornog *l* – Wlchakouschyna [Vlčakovščina – Vučakovščina] 1406, Bilogora južno od Koprivnice. Kako se pretpostavlja, na temelju drugih zapisa i potvrda, da se tada na tom području slogotvorno *l* više ne čuva, bit će riječ o pisarskoj tradiciji. Još je jedan sličan zapis, sa *ul*, što se može tumačiti na sličan način: Vulxa.

šć (< *stj = *skj)¹⁹. Peščenik je zapisano vrlo rano, kao *Pestechnuk* oko 1251, ali čini se da je došlo do prekida naseljenosti jer se ponovno javlja tek krajem 18. st. *Peschenik* 1751. *Središće* > *Zredysche* 1393. (iste godine i kao *Zredasche*, *Zredischa*, *Zeredyscha*, *Zredisthe*, *Zredycze*, današnje Gornje Sredice na Bilogori).

*(j)elbša – Od četiriju praslavenskih varijanti leksema za ‘joha’ (*olbha ||olbša || (j)elbxa || *(j)elbša) u većini kajkavštine ishodišni je lik *(j)elbša.²⁰ *Alsevch* 1355, *Jalsouch* 1362, *Jalseuch* 1364, *Alsewcz* 1477. i sl., a u 17 st. *Jalsowcz* 1628. Dolaskom stanovništva s istoka, od 16. st. javljaju se toponimi i s drugim ishodišnim likom, npr. danas *Jošne*, *Jošići*.

lĕ (današnja književna grafija *lj*). Imena u kojima se nalazio palatalni lateral (*lĕ*) redovno se javljaju u likovima u kojima se on čuva. Zapisi koji upućuju na depalatalizirano *l* javljaju se tek od 18. st. – *Szelanczi* 1783, a *Dolyancz* K 1439. Danas se toponim *Dolanec*||*Dolanci* čuva u vinogradskim brdima zapadno od Koprivnice.

ń (današnja književna grafija *nj*). Malo je primjera za palatalni nazal (*ń*). Današnja rudina *Konjska* na Bilogori naslijedila je ime nekadašnjega sela, a zapisani likovi redovno na mjestu *ń* upućuju na *n*. Međutim, već drugi zapis, rani kao i prvi, iz 13. st. sugerira palatal: *Konzka* 1232, *Konyska* 1266.

Metoda objavljivanja

Što se tiče pripremanja za objavljivanje priređivačica kaže da je u ponečem prilagodila tekst, tj. da je donijela transkripciju (kako se čita) a ne samo transliteraciju (preslik slovo za slovo, kao što djeca koja još ne znaju čitati i pisati mogu napisati, tj. preslikati svoje ime). To je naravno velika kvaliteta teksta, posebno za običnoga čitatelja, ali to krije i opasnost da nešto nije dobro pročitano. Priređivačica kaže, između ostaloga:

¹⁹ Iako se za praslavenske izjednačene skupove *stj=skj uzima vrijednost šć, a paralelno s time za *zdj=zgj pretpostavlja se vrijednost žXž, to nije vjerojatno za dio zapadnoga južnoslavenskog prajezika, zapadni dio južnoga praslavenskoga, iz kojega su se razvili šćakavski, kajkavski i čakavski idiomi, već da tu treba polaziti od šć, žd’.

«... kod hrvatskoga teksta nastojala sam da bude što dostupniji širem krugu čitatelja, znači pregledniji i čitljiviji pa sam određene ortografske značajke predložka osuvremenila. Tako u izvornom hrvatskom tekstu nema razlike u pismu za glasove *u* i *v*, međutim koristila sam oba slova. Ispočetka u predlošku nema ni slova *j* koje se pojavljuje kasnije kod mlađih pisara, no nedosljedno, glasovna mu je vrijednost i [i] i [j], pa sam slovo *j* koristila kod vlastitih imena i umjesto slova *y*, gdje ono stoji za glasovnu skupinu *ji* (npr. u predlošku *koy*, u ediciji *koji*) zbog lakšeg čitanja teksta.» (34)²¹

Tako se sa sigurnošću ne može reći je li u određenom tekstu prijedlog i prefiks *v* ili *u*. Slično je i kod drugih slova, npr. *s*, *z*. Naravno, ni inače se to uvijek ne može reći, posebno kod koprivničkih zapisnika, ali je na ovaj način, bez originala to još nesigurnije. Npr., dobro je *vu vzem s* (49), ali nismo sigurni je li dobro *ucshiniena* uz *vucshini* u istom zapisniku (48).

Jezik

Pisari, bilježnici, zapisničari koji su pisali zapisnike bili su obrazovani ljudi, i služili su se književnim jezikom, zapravo većinom latinski, a samo su iskaze drugih, npr. optuženih, u pravilu zapisivali hrvatski, i to dijelom kako su govorile osobe, a dijelom opet književno. Druga je stvar što su zapisničari mogli biti ne samo kajkavci (a i kajkavsko područje je veliko s raznolikim govorima) nego i štokavci, ima ih i u blizini Koprivnice, ali mogli su, službom, doći iz bilo kojega kraja Hrvatske, služiti se i drugim književnim idiomom, npr. jezikom ozaljskoga kruga, a mogli su zapisati nehotice i osobine svojega rodnoga idioma.

Osim toga, Koprivnica, iako mala, imala je kao i danas, svoju varijantu književnoga jezika, a i kajkavski interdijalekt, koine, kojim su se ljudi iz okolice u Koprivnici više-manje međusobno sporazumijevali

Navode se glavne osobine jezika zapisnika, jer je za potpun opis potrebna monografija.

Uz pretežno kajkavsku strukturu hrvatskih zapisa (kod nas je uobičajeno reći – *stilizaciju*, ali inače se taj izraz ne koristi svuda u tom značenju), imamo i neke nekajkavske likove riječi.

Primjera ima već u najstarijim zapisima iz 1639. godine.

To su riječi u kojima dolazi vokal *a* na mjestu staroga poluglasa (bio je u

²⁰ Čini se da je cijela Slavonija imala varijantu koja je inače karakteristična za kajkavštinu, tj. sa (*j*)e-, npr. kod Broda je 1422. potvrđeno *Jalsawyk*, *Jalsawycha* (Lončarić 1985).

²¹ Brojevi se odnose na stranice *Zapisnici I*.

slučajevima kao *denes – danas*), umjesto *e*, koji je zastupljen u glavnini kajkavskih govora:²²

1639. *dusan*, dalje *dusen*, *imetak* uz *imetek*, *danaz* (38, 39); *imal* (40), *zedam-dezet y zedam* (51).

Lik *tazt* (51) ‘tast, punac’ umjesto *test* može biti i kajkavski razvoj (samoglasnik *a* potvrđen je u dijelu kajkavštine na mjestu poluglasa također u riječima *dan*, *laž*, *lagati*).

Uz lik *te* ‘taj’, npr. *te (recseni)* (40) ‘taj (rečeni)’, koji svjedoči i za pravilan razvoj zamjenice, tj. nije posebna tvorba na *-aj – taj*, dolazi i *ta*, npr. *ta (Ivek)* (50) ‘taj Ivek’, s istom tvorbom, ali sa *a* na mjestu poluglasa.

Uz redovno *e* za *jat*, rijetko se javlja također *i*, npr. *vridne* (59) ‘vrijedne’, *sinokoša* (51).

Uz redovnu upitno-odnosnu zamjenicu *kaj* ‘što’ upotrebljava se i *što*, npr. *ako bi ... pred kem što govorila* (53).

Dok bi svi slučajevi mogli biti protumačeni utjecajem koprivničke štokavske okoline, ikavizam govori za pisara iz drugoga kraja, odnosno koji je znao i drugi tip hrvatskoga književnoga jezika, što će biti jezik ozaljskoga kruga. Ikavski lik *sinokosa* (51) poznat je i u drugim kajkavskim govorima.

Pretpostavljeno otvorno kajkavsko *e* (od staroga *e* i prednjega nosnoga samoglasnika *ɛ*) te zatvoreno *e*²³ (na mjestu *jata* i poluglasa) bilježi se s *e*, kao i obično u književnim tekstovima.²⁴

Poseban je slučaj kao u primjeru *vaivodae* (53), gdje se kao genitivni nastavak piše *-ae*, gdje je otvoreno *ɛ*, ali se taj dvoslov piše pod utjecajem latinskoga jezika, gdje je to genitivni nastavak.

Na mjestu izjednačenih fonema, stražnjega nosnoga samoglasnika (*ɔ*) i slogotvornoga *l* (**l**) dolazi *u* i *o*: *ruke*, *vojvodum* i *suczem*, *jednu kravu* (48), *punicza* (51), ali *polovizco* (52, 2x), *vogerski* (48), *Bude je dužen* (40).

U *zmertnoga* (50) [*smertnoga*] ‘smrtnoga’ stoji slijed *er* na mjestu gdje je u većini kajkavskih i drugih hrvatskih govora te u suvremenom književnom jeziku, slogotvorno *r* (*smrtnoga*). Tako se je prije i u 19. st. pisalo i u književnom jeziku. U nekim kajkavskim govorima na tom mjestu i dolazi *er* (obično sa otvorenim *e*). Može se pretpostaviti da su oni govornici književnoga jezika koji su

²² Ima i kajkavskih govora s takvim refleksom, npr. u plješivičko-ozaljskom dijalektu, ali u govorima na kalničko-bilogorsko-podravskom području oko Koprivnice toga nema.

²³ U raznim transkripcijama bilježi otvoreno se sa *e*, *ɛ*, *æ*, *ä*, a zatvoreno obično *ɛ*.

²⁴ Tako i danas u dijalektalnoj književnosti, iako se neke druge dijalektne osobine bilježe, npr. *ie*, obično od *jata* i poluglasa, kada nije dugo zatvoreno *e* nego dvoglas; *uo* za dugo *o*, kada je dvo-glas; kod suglasnika se piše *l* i *lj*, npr. *zemla – zemlja*, *n* i *nj*, npr. *knjiga – kniga*.

imali u svojem govoru *er* tako i govorili i čitali (*smertnoga*), a drugi su govorili i čitali sa slogotvornim *r* (*smrtnoga*).

U *tulikokrat* (49) potvrđena je obična kajkavska značajka vokalizma, zamjena *o* sa *u* kod pridjevsko-priloških leksema *tolik* > *tulik* || *kolik* > *kulik*

U *poštuvani* (49) dolazi lik glagolske osnove sa *uva* (*poštuvati*), prema starijoj *ova* (*poštovati*), koja je dobivena analogijom prema prezentu, gdje je *u* staro – *poštujem*, što je često u kajkavštini.

Uz redovno pisanje bezvučne palatalne afrikate (jedne, u vrijednosti između *č* i *ć*, transkripcija *č̣*), bez obzira na porijeklo, na isti način (obično *ch*, v. dalje), nalazimo slučajeve za koje se može pretpostaviti da je u njima potvrđeno *ć*, dakle meki parnjak tvrdoga *č*, i to tako da se uz grafiju za *č* dodaje *i*, npr. *zrecshie* (51), *potrebocshiu* (57), što bi moglo biti [*sreće*, *potreboću*]. Na koprivničkom području bilo je štokavskih govora koji su imali *č* – *ć*, a i pisar je mogao biti iz nekoga drugoga hrvatskoga područja gdje postoji taj par afrikata.

Finalno *-l*, koje se čuva u velikoj većini kajkavštine (ali i u mnogim drugim hrvatskim dijalektima), npr. *imel*, *kussal* [*kušal*], *potrosil* (50) [*potrošil*].

U velikom dijelu kajkavštine došlo je do depalatalizacije meke likvide *l̥* (meko *l*, sliveno *lj*, u književnom se jeziku piše sa *lj*), tj. prešlo je, zamijenjeno je sa *l*. U zapisnicima ima potvrda za jedno i drugo: *bolse* (39), *Krlev* (45), ali i *kralievoga* (50), *liudmi* (53).

Vjerojatno je bilo *l̥* i u sekundarnom skupu *l+j*, npr. *veselie* (40), pa je ta riječ glasila *veseļe*. Međutim, moguće je da u 17. st. u tom slučaju imamo nesliven slijed dvaju suglanika *l+j*, što nalazimo i danas u nekim, rijetkim kajkavskim govorima.

Adekvatno je i sa *ń* (palatalno, meko *n*, sliveno *nj*, kakva je grafija u književnom jeziku), koje se piše sa *ni*, npr. *niegova* (38), dakle *ńegova*. Ima primjera depalatalizacije (*n* umjesto *ń*), npr. *koni* (49), *konzka* (49). Vjerojatno je *ń* i u sekundarnom skupu *n+j*, npr. u glagolskim imenicama kao *znania* (9), *postenie* (40), tj. vjerojatno su glasile *znańa*, *pošteńe*; i ovdje je moguće da je u istom stoljeću još uvijek nesliven slijed *n+j*.

U sekundarnim skupovima *t+j*, *d+j*, *usneni+j*, nije došlo do jotiranja, odnosno kod labijala (*b*, *p*, *m*, *v*) nije umetnuto *l*. Ostaju ti skupovi, npr. *zavietie* (39), *batrivoztium* (60); *zkerbium* (49).¹

Oblici

U intrumentalu jednine imenica *a*-osnova, ženskoga i muškoga roda (tip *žena*, *tata*), potvrđeni su nastavci *-um*, *-jum*. – *presum* i *kletium* [*prešum* i *kletjum*] (49) Međutim, u pridjevskoj i zamjениčkoj deklinaciji u I sg. ž. r. uz nastavke na *-um*

ima i nastavaka na *-om* – *drugom gorom zagreskum* (56), *onum pravdum koium* (66), *med zobum* (65), *manum* (48), *pred manom* (50). Kako pridjevska deklinacija u tom padežu odgovara imeničkoj, ima iste nastavke, treba protumačiti tu razliku. Primjeri *manum*, *pred manom* – sa *a* u zamjenici, pokazuju utjecaj književnoga jezika, tako da bi i nastavci sa *o* (*-om*) mogli to biti, ali to bi mogao biti i utjecaj zavičajnih govora. Svakako, vrlo je zanimljivo da je pisar, u obrađenom uzorku zapisnika, dosljedan kod imenica, zna kako treba biti, a kod pridjeva i zamjenica nesiguran je.

Druga je važna, ne samo kajkavska nego i hrvatska uopće, razlika u nastavku dativa i lokativa iste vrste (*i* ili *e*). U *Zapiscima* je redovno nastavak *-e*, rijetko *-i*, npr. *k hise* (40), *druge zvoie zeztre* (61). U slučaju *vu Krisevacshki pokraine y Varmegy takajse krisevacshke* (59) imamo oba nastavka i u imenica i u pridjeva.

U genitivu množine redovni su kajkavski oblici, u *a*-osnova s nultim nastavkom (#, bez nastavka), za muški rod nastavak *-ov/-ev*, ali su potvrđeni i oblici s drugim nastavcima, tako sa *-i*, npr. *od moih zivot* (57) [*sirot*], *takveh zyl i kvarov* (60) [*sil*], *zto czelih tallerov* (49) [*sto celih*] – *sezt lakti* (61) [*šest*].

Za razlike u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji navodimo nekoliko slučajeva. U dativu i lokativu ženskoga roda obično je nastavak određenoga vida (*-oj*), uz *-e/-i* (koji je inače češći u kajkavštini), npr. *koteroj* (38), *k szvoioi* (39) – *zvoi* (52)

U *koprivničkoga* (50) nastavak *-oga* u genitivu jednine tvrde pridjevske sklonidbe polazni je u velike većine hrvatskih dijalekata (preuzet i u književni jezik), dok su u tvrdoj deklinaciji rjeđi nastavci sa *e*. Nastavci sa *e* (*-ega*) redovni su u palatalnoj promjeni (npr. *vruč-ega*).

Lik *zvega* [*svega*] (50) ‘svojega’ drugoga je porijekla, tu je *e* nastalo kontrakcijom od *oje* (*svojega*).

U genitivu mn. dolaze nastavci *-eh* i *-ih* (lik *-eh* prema tvrdoj pridjevskoj promjeni, a *-ih*²⁵ prema mekoj). U kajkavskome je većinom nastavak *-eh*. Primjeri: *protuletneh* (49), *prešeszneh let* [*prešesneh*] ‘prošlih’ (49) – *poglavitih liudih* (48)

Za ‘ja’ dolazi i lik *jaz* (48), kojega nema na kajkavskom području kojem pripada i koprivnička regija, gdje je to bilo *ja*, kao u većini hrvatskoga jezika. Pisar je lik *jaz* upotrijebio prema kajkavskom književnom jeziku. Nekoliko primjera za deklinaciju ličnih zamjenica: npr. *manom* (50) ‘mnome’, *med ni* (61) ‘među njih’.

Sklanjajući se glavni brojevi veći od četiri (4), npr. *vu dukateh sezteh* (59) [*šesteh*].

²⁵ Uzet je i u suvremeni književni jezik – *prošl-ih*.

Kod glagolskih oblika uz perfekt za prošlu radnju obična je upotreba pluskvamperfekta, npr. *kupil je bil* (49), *je bil poszudil* (49), rijetko aorista *be*, npr. *ovako dopitano be* (40).

Lik *engeduvah* (48) može biti aoristni i imperfektivni oblik, koji nisu postojali u narodnom jeziku.

Ivek (50) i danas je uobičajeni oblik za ime *Ivan*. Nastavak je *-ek*, kojim se tvore deminutivi i hipokoristici, ali su oblici osobnih imena s tim likom postali u nekim govorima uobičajeni „dominantni“ oblici (njemački *Rufname*) imena.

Lik *kotere* zamjenice ‘koji’ nije uobičajen u koprivničkoj regiji, ali je običan u nekim drugim kajkavskim krajevima i bio je redovan u kajkavskom književnom jeziku.

Ima frazema iz književnoga jezika, npr. *datti napervo* (38) ‘iznijeti’, *voloviu mater* (40).

Potvrđene su posuđenice iz stranih jezika – njemačkoga, latinskoga jezika i manje mađarskoga.

grunt (49) zemlja, iz njemačkoga (danas književno *Grund*).

svogora [švogora] (48), iz njemačkoga jezika (književno *Schwager*), danas obično *šogora*, bez točno određenoga značenja, jer može, kao u njemačkom, značiti ‘svak, šurjak, pašanac, zet’ (zet ne u običnijem značenju ‘muž kćeri’, nego u rjeđem ‘muž sestre’).

peneze (49) uz *novac*.

parip (49) ‘konj’ – posuđenica vjerojatno iz latinskoga jezika, a mogla bi biti i iz grčkoga.

rajnski – čest je pridjev u svezi s *novac*, npr. *ranizkih 30 novacz* ‘rajnskih novaca’ (lat. *florenus rhenensis*, njemački *Rheinischgulden* ili *rheinischer Gulden*). (Brlobaš, Vajs)

Iz mađarskoga je *engeduvah* (48) ‘dopustiti’, *orzachkoga* (60) ‘državnoga’.

katanski ‘konjanički’ može biti iz mađarskoga i turskoga jezika, npr. *sedlo katanzko* (60).

aguvati (53) je prema turskom *aga*.

Grafija i pravopis

Grafija je uobičajena književnokajkavska iz toga stoljeća, koja je preuzeta iz mađarskoga jezika. Kasnije se mađarska grafija mijenjala, također se mijenjala i u kajkavskom književnom jeziku, ali manje, odnosno drukčije.

Kao što je rečeno, zbog „osuvremenjivanja“, transliteracije i(li) transkripcije koje je provela priređivačica, u pisanju *v* i *u*, te *vu(-)*, bez uvida u originalni

rukopis nije moguće znati radi li se o priređivačevu čitanju ili stvarnom zapisu, npr. ne znamo je li u *koteroy*, *udova*, *uzeti* (39) slovo *u* čitanje ili zapis. Redovno je kajkavski *v* – *v koteroy*, *vdova*, (*v*)*zeti*.

U *Predgovoru* se govori i o pisanju samoglasnika *i* te suglasnika *j*, o njihovoj transliteraciji i(li) transkripciji pri objavljivanju (pa i o tome nemamo pravu sliku). Navedeno je: „Ispočetka u predlošku nema ni slova *j* koje se pojavljuje kasnije kod mlađih pisara, no nedosljedno, glasovna mu je vrijednost [i] i [j], pa sam slovo koristila kod vlastitih imena i umjesto slova *y* gdje ono stoji za glasovnu skupinu *ji* (npr. u predlošku *koy*, u ediciji koji) zbog lakšega čitanja teksta.“ (34) Međutim, ni to nije dosljedno, npr. *koy* (8). Nekoliko primjera: *koia* (9), *ie* (9), *imaiu* (38). Negdje se ne bilježi, npr. *dostoi* (9), *nee* (9).

Priređivačica je točno utvrdila da postoji razlika u pisanju pojedinih pisara. To može biti rezultat različitih grafija, ali i različitih govora, pisara ili govornika čiji se iskaz zapisuje.

I na mjestu kajkavskoga otvorenoga *e* i na mjestu zatvorenoga *e* piše se *e*.

Otvoreno *e* (*e*, na mjestu osnovnoga kajkavskoga *e*) (primjeri na str. 40): *recseni*, *niega*, *kcser*, *veszelie*; *zet*, *hise*, *pet*, *sze*.

Zatvoreno *e* (*e*, na mjestu poluglasa *i* jata, u slučajevima kao *dite*, *dete*, *djete*, *diete*, *deite*), koji su se izjednačili u najvećem dijelu kajkavštine, tako i u koprivničkoj arei:

- jat > (*nekoga*) *deela* (40), *zvetlozti*, *czenu*, *protuletneh* (49),
- poluglas > *te* ‘taj’, *obnesel*, *zaizkavec* (40) *zmolecz* (41).

Pišu se katkad udvojeni suglasnici kao znak kratkoće prethodnoga vokala, ali rijetko, npr. *datti* (38) *dva volla* (50), *bratta* (61). To je prema njemačkoj grafiji.

Udvojeni samoglasnici pišu se, vrlo rijetko, kao znak dugoga vokala, npr. *deela* (40) ‘dijela’, *keem* (49) ‘kim’.

Likovi *szudcza* (39) i *zucsem* (48) zanimljivi su zbog primjene dvaju načela pisanja – etimološkoga ili fonološkoga (što je problem i u najnovijim raspravama o hrvatskom pravopisu).

Suglasnik *t* piše se katkad s popratnim *h* (*th*), često u zamjenica, što će biti također utjecaj njemačkoga jezika, npr. *natho* (38), *thi* (41), *zeth* (41).

Tuđice iz latinskoga jezika pišu se često tako da se osnova piše latinskom grafijom, a sufixi i oblični nastavci hrvatskom, npr. *creditori* (38), *cerficuvane* (48), *vicekapitana* (57); u slučajevima kao *instantiu* (53), *fiscus* (38) nije jasno kako se govorilo – *inštanciju* ili *instanciju*, *fiškuš* ili *fiskuš*.

Katkad se tuđice ne sklanjaju, npr. *toga actoris* (39), *56 florenos*, *11 florenis* (50).

Drugo je služenje latinskim jezikom kad se riječ ili fraza donosi kao citat,

kao što se i u latinski tekst donose hrvatski citati, npr. *bila sub lite* (61).

Pregled uobičajene grafije fonema, glasova

Piše se:

s sa **z** i **sz** > *prizegu* (38), *danaz* (38), *zedamdezet* (51), *tazt* (51) – *sze* (38), *szilnum* (39), *poszudil* (39); u *pszozti* (39); pisano je jednim i drugim grafemom, što odgovara kasnijem književom pravopisu da se ispred bezvučnoga suglasnika piše sa **z**, a drugdje sa **sz**.

z obično sa **z** > *zadovolschinu* [*zadovolščinu*] (39), *zet* (40), *prez znanja* (39); u *iz* u svezi *iz koteroga* (39) može biti pisanje i za **s** i za **z** – ako se pretpostavi etimološko pisanje, onda je *iz*, kako taj prijedlog redovno glasi u kajkavštini (drugdje obično *is*) **z**; rijetko se **z** bilježi sa **sz** (što je redovna grafija za **s**), npr. *szemlie* (61).

š sa **s**, **ss** (udvojeno **s**) > *nistar*, *bolse* (39), *obversiti* (40), *skeden* (51) – *varassa* (48) *nassega* (50)

ž sa **s** > *sene* (39), *dusen* (39), *mus* (40), *Bresniczu* (49); u *hise* (40), *hisnik* (49) vjerojatno treba također čitati sa **ž** (*hiže*, *hižnik*), kako je većinom u kajkavštini, rjeđe je *hiša*.

c sa **cz** > *ocza* (39), *novacz*, *Bresniczu* (49).

č (bezvučna palatalna afrikata) sa **ch**, **cs**, **csch** > *Mikovich* (37), *domachi*, *gibuche* (38), *scherbasti* [*ščerbasti*] (41), *Mochileh* (49) – *zacsne*, *hotecsi* (39), *kcsere* (40) – *zaschel*, *rescheno* (48); pisanje troslovom **csch** rjeđe je u kajkavskom književnom jeziku.

ǰ (zvučna palatalna afrikata, zvučni parnjak **č**) piše se negdje dvoslovom **gi** (što odgovara pisanju **l** i **n**), a negdje se ne označava posebno nego se piše sa **g**, npr. *megiu* ‘među’, *rogiaquinie* (49), *rogienem* 58) – *oszlobogenya* (49), *rogenoga* (58).

O pisanju eventualnoga **ć** govorilo se naprijed.

LITERATURA

Zapisnici Poglavarstva grada Koprivnice : 1639. - 1700., 1, 2. Priredila Karmen Levanić. (Grada za povijest Koprivnice 3,4). Samobor 2006., 2008.

Adamček Josip, Kampuš Ivan: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljecu. Izvori za hrvatsku povijest*. Zagreb 1976.

Brdarić, Franjo: *Arhidakonat komarnički 1334.-1934. Časti i dobru zavičaja*. Novigrad 1934 : 338-362.

Brlobaš, Željka; Vajs Vinja, Nada: *Rajnski forint – rajniški – u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33 (Zagreb 2004): 19–39.

Brozović, Leonard: *Grada za povijest Koprivnice*. Koprivnica 1978.

Buturac, Josip 1984: *Popisi župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. Starine JAZU* 59 : 86-110.

Cvekan, Paškal – 1988: *Slavna Majka Močilska*. Močile.

Cvekan, Paškal - 1989: *Koprivnica i Franjevci*. Koprivnica.

Dickenmann, Ernst: *Studien zur Hydronymie des Savesystems*. Stemmer, 1939.

Dobronić, Lelja – 1988: *Koprivnički gradski zapisnici (KGZ), Podravski zbornik*14. Koprivnica 1988.

Dobronić, Lelja – 1951: *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz 1201. god. Rad JAZU* 283 : 19-51.

Dočkal, Kamilo: *Srednjovjekovna naselja oko Streze. Starine JAZU* 46 (1956):145-202.

Feletar, Dragutin: *Podravina*. Koprivnica 1988².

Feletar, Dragutin; Petrić, Hrvoje: *Bibliographia Podraviana - izbor literature o Podravini*. Samobor 2001.

FO = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih „Opšteslovenskim lingvističkim atlasom“*. Sarajevo 1981.

Hadrovics, László: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest 1969.

Horvat, Rudolf – 1914: *Koprivničke listine XVI vijeka, Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*. Zagreb 16 : 300-302.

Horvat, Rudolf – 1933: *Hrvatska Podravina*. Zagreb 1933.

Horvat, Rudolf – 1940: *Poviest Đurđevca*. Zagreb 1940.

Heller, Georg, Nehring Karl : *Die historischen Ortsnamen von Ungarn*. München. 1976: VI. *Comitatus Veroecensis; 1978: X. Comitatus Crisiensis*.

Ivić, Aleksa: *Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI. i XVII. stoljeću. Starine JAZU* 35 (1916).

Kancijan, Antun: *Traganje za podrijetlom imena sela ludbreske Podravine. Podravski zbornik* 85 (1985): 114-122.

Klaić, Nada - 1971: *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb.

Klaić, Nada – 1987: *Koprivnica u srednjem vijeku*. Koprivnica 1987.

Krleža, Miroslav: *Balade Petrice Kerempuha*. Ljubljana 1936. ²1946 Zagreb. Citirano prema: *Pet stoljeća hrvatske književnosti* 91. Zagreb 1973.

Laszowski, Emilije: *Podaci o Koprivnici u srednjem vijeku. Vjesnik zemaljskog arhiva*, 7 (1900) : 1-4.

Lončarić, Mijo – 1974: *Jagnjedovački govor. Hrvatski djalektološki zbornik* 4 : 179-262

Lončarić, Mijo – 1986: *Bilogorski kajkavski govori* (= Rasprave Zavoda za jezik XII).

Lončarić, Mijo – 1985: *Toponimi u osvjetljivanju predmigracijskog jezičnog stanja u Slavoniji. Zbornik referata i materijala V. jugoslovenske onomastičke konferencije*. Sarajevo 1985 : 95-101.

Lončarić, Mijo – 1990: *Jezični odnosi u Podravini. Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-*

bilogorskoj regiji, 181-191. Zagreb 1990.

Lončarić, Mijo –1994: *Toponim Međimorje/Međimurje*. Studia Slavica Savariensia (Sombatel) 2 : 15-22.

Lončarić, Mijo –1995: *Hrvatski jezik u "Felicianovoj ispravi" i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća*. *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, 194-1994 : 127-132. Zagreb 1995.

Lončarić, Mijo –1996: *Kajkavsko narječje*. Zagreb 1996.

Lončarić, Mijo –*Kajkavština u ranim podravskim toponimima*. *Folia onomastica Croatica*. Zagreb, 12-13 (2003-2004) : 303-322.

Maresić, Jela: *Tragom nekih povijesnih imena podravske sela*. *Đurđevački zbornik*, 137-144. Đurđevac 1996.

Mažuranić, Vladimir: *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb 1908-1922.

Pavleš, Ranko: *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo. Povijest, topografija, organizacija*. Koprivnica 2001.

Petrić Hrvoje – 2012. *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u XVII. stoljeću*. Samobor.

Lukinović, Andrija (prir.): *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, V. Zagreb 1992.

Rački Franjo: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. Starine JAZU 4 (1872): 201-229.*

Šojat, Antun: *Kratki navuk jezičnice horvatske: jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb 2009.

TKALČIĆ, Ivan Krstitelj: *Izprave o progonu vještica u Hrvatskoj*, Zagreb: *Starine Jazu 25 (1892): 1-102.*

Vončina, Josip: *Korijeni Krležina Kerempuha*. Zagreb 1991.

Zett, Robert: *Wochenmarkt-Ortsnamen: eine mittelalterliche ungarländische Namenlandschaft*. *Folia onomastica croatica*, Zagreb, 6 (1997): 195-203.

AN OVERVIEW OF THE 17th CENTURY KOPRIVNICA RECORDS LANGUAGE

By Mijo Lončarić, Zagreb

Summary

The paper is an introduction to the studies of the language used in the town of Koprivnica records. In order to be able to judge more comprehensively about the records' language, a brief description is given of the language and dialectal situation in the wider Koprivnica area, showing some older records, mainly of toponyms from the said area. A hypothesis is given on the Koprivnica town speech.

A reference is made as to the publishing methodology.

The basic linguistic, graphic and orthographic characteristics of the text are shown on basis of a representative sample taken from the book Zapisnici poglavarstva Grada Koprivnice 1698 – 1702. Knjiga prva (Koprivnica Town Hall Government Records from 1698 – 1702, Book One) edited by Karmen Levačić. Scriveners, clerks, and recorders writing the records were educated people who knew Latin, and they only conveyed statements of other persons (of those who were accused, for example) in the manner they were spoken, to be phonologically similar to the spoken word. The scriveners surely knew the Kajkavian literature language as well, the Croatian standard language with a Kajkavian base. They could have been not only Kajkavians (although the Kajkavian area is vast enough with various vernacular), but also Štokavians (there are some living in the vicinity of Koprivnica), or they could have been those seeking employment and coming from other areas so they could have unintentionally recorded characteristics of their own idiom.

Although Koprivnica is a small town, it had its own variation of the literature language, the same as today, and it also had the Kajkavian interdialect, Koine, more or less used for communication by people from the Koprivnica area.

*Along with the mainly Kajkavian structure in the Croatian records, there are also non-Kajkavian word examples. There are examples present as far back as in the oldest records dating from 1639. For example, they are words where the vowel **a** comes into the position of the old semivowel instead of **e**, regularly (for example, danas – denes).*

Key words: Koprivnički zapisnici; 17th century; the Kajkavian interdialect; toponyms; the Koprivnica town speech